LIBISzine

HET LIBIS MAGAZINE ■ SEPTEMBER 2019 ■ NUMMER 16

Technology & Society

Volgens Marleen Stikker

Van depot naar labo

ErfgoedLabo Leuven

Book-a-book

RelReS

Het archief van het Vlaams Parlement

VOORWOORD

Na een lange, warme zomer is het opnieuw tijd voor wat verfrissing. Hét geschikte moment om u een nieuw LIBISzine met een waaier aan verfrissende onderwerpen aan te bieden.

Deze keer trokken we naar Amsterdam voor een gesprek met Marleen Stikker, directeur van de Waag Society, een cultureel research- en innovatiecentrum dat nieuwe mediatoepassingen ontwikkelt en daarbij toegankelijke technologie centraal stelt. Zij heeft het onder meer over de nieuwe geletterdheid van de 21ste eeuw en een ethisch internet.

ErfgoedLabo Leuven is een recent opgericht netwerk van professionele culturele erfgoedactoren die hun krachten bundelen om de kwaliteit van erfgoed extra glans te geven. Jan De Maeyer (voorzitter van ErfgoedLabo Leuven) en Hilde Van Kiel (coördinator van het Atelier “Behouden en borgen” bij ErfgoedLabo Leuven) lichten de werking van dit netwerk met heel wat toekomstperspectieven toe in een duo–interview.

Voor dit nummer trokken we ook naar het Archief van het Vlaams Parlement. Hilde Van Ongevalle maakte ons, samen met haar team, wegwijs in de geschiedenis van een archief dat vandaag meer dan 2,5 km op de teller heeft staan. We stelden er onder meer vast dat het archiveren van ons parlementair verleden een niet onbelangrijke pijler voor onze democratie vormt.

Het RelReS project laat onderzoekers van over de hele wereld toe om via één toegang verschillende databanken en digitale onderzoeksbronnen te doorzoeken. De digitale uitdagingen die dit project met zich meebrengt, beschrijven we op pagina 8. Daarnaast gaan we dieper in op het project ‘Book-a-Book’, de web-applicatie waarmee LIBIS, samen met Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) en KU Leuven Bibliotheken, digitale boeken voor studenten met een functiebeperking vlot toegankelijk maakt.

In dit LIBISzine stellen we u ook graag voor aan onze nieuwe collega Rebecca Van Caeneghem, die zich aanvankelijk vooral op Lias-projecten zal focussen. Verder vindt u nog een aantal andere onderwerpen in ons magazine. Zoals Limo’s Collection Discovery, een applicatie waarmee u uw collecties op een eigentijdse manier in de kijker kan zetten.

Hoe divers de onderwerpen ook zijn, ze maken één ding zonder meer duidelijk: de wereld van innovatieve informatieoplossingen is voortdurend in beweging. Ik wens u alvast veel leesplezier.

Jo Rademakers
Hoofd LIBIS

INHOUD

INFORMATIE 3
- Nieuwsitems

INSPIRATIE 4
- Op bezoek bij de Waag

INNOVATIE 8
- Over RelRes

INTERACTIE 11
- Achter de schermen van ErfgoedLabo Leuven

INTEGRATIE 14
- Book-a-Book

LIBISNET 17
- LIBISnet gebruikersdag

HERON 18
- Aanbod Omeka en Omeka S

IN TEAM 19
- Aangename kennismaking Met Rebecca Van Caeneghem

IN DE KIJKER
- Op bezoek in het Archief Van het Vlaams Parlement 20
- Els Martens 26

LIBISnet 24
- Collection Discovery in Limo

Het idemdatabase project van de Alamire Foundation - Fase II

In 2014 ging de Alamire Foundation een samenwerking aan met LIBIS voor de ontwikkeling van de Integrated Database for Early Music, kortweg de IDEM database. De focus van dit project? De duurzame implementatie van het International Image Interoperability Framework (IIIF) en de Mirador viewer aan KU Leuven. Het project kreeg een vervolg en wordt verdergezet in de vorm van een prestigieus infrastructuurproject (FWO zware infrastructuur) waarin onder meer de Library of Voices ontwikkeld werd.

Na de realisatie van de fysieke infrastructuur is nu het digitale luik aan de beurt met de uitbreiding van het databasemodel en de IIIF-implementatie. De doelstelling om een genetwerkte infrastructuur met toegang tot diverse content types voor de studie van de muziek van de Lage Landen uit te bouwen wordt hierbij gerealiseerd.

alamirefoundation.org
libis.be/alamirefoundation_idem

Aezel Projek Fase III gerealiseerd

In 2016 ging “Aezel Projek” van start. Dit project hield in dat LIBIS voor het Limburgs Genealogisch en Geschiedkundig Informatiecentrum (LGGI) en Archief voor Erfgoed van Zuid-Nederlandse Eigendommen en Leefgemeenschappen (AEZEL) een infrastructuur zou ontwikkelen voor de unieke visualisatie van tijd-, plaats- en persoonsgebonden erfgoedinformatie in de Zuidelijke Nederlanden.

Na drie jaar en drie intensieve ontwikkelfasen werd de laatste hoofdcomponent van de infrastructuur gerealiseerd. In de praktijk betekent dit dat alle platformen toegankelijk zijn via het centrale webportaal aezel.eu en dat erfgoeddata via een geoptimaliseerde toegang vlot kunnen geraadpleegd worden. Honderden gedreven vrijwilligers die de data mee hebben helpen opladen, speelden een belangrijke rol in dit project.

aezel.eu
libis.be/aezel

Een Opendatahub voor de Vlaamse Erfgoedbibliotheek

De vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheek wil de komende jaren een opendatahub ontwikkelen. Naar aanleiding daarvan zal LIBIS als piloot-opstelling CollectiveAccess en Omeka S implementeren. Daarin zullen de gegevens van twee projecten beschreven en ontsloten worden. Het gaat enerzijds om de migratie van gegevens uit de bestaande databank van de Collectiewijzer. Anderzijds over een gloednieuwe databank die men wil toevoegen met beschrijvingen uit de Medieval Manuscripts in Flemish Collections (MMFC). De Collectiewijzer Erfgoedbibliotheken zal bovendien ook vernieuwd en uitgebreid worden.

vlaamse-erfgoedbibliotheken.be

Op bezoek bij de Waag - Amsterdam

Samen technologie maken. Waarin niet de technologie, maar de mens centraal staat. Dat doen ze bij de Waag in Amsterdam. Reden genoeg om naar Amsterdam te trekken en aan Marleen Stikker, Directeur van De Waag Society, te vragen hoe ze dat aanpakken.

Jij staat aan het hoofd van de Waag. Wat doet de Waag precies?

De Waag ontstond 25 jaar geleden. De voornaamste doelstelling was en is nog steeds het toegankelijk maken van nieuwe technologie. Ook het demystificeren van technologie vinden we belangrijk. Technologie wordt nog te vaak op een heel complexe manier voorgesteld, terwijl wij vinden dat technologie net open, transparant en inclusief moet zijn. Wij reiken mensen een aantal do-it-yourself technieken aan waarmee zij zelf technologie kunnen 'maken'.

"Wij beschouwen technologie als een uitdrukking van onze cultuur."

De Waag is een openbare werkplaats die de burger vertrouwd wil maken met de principes van de nieuwe geletterdheid van de 21ste eeuw. Geletterdheid gaat vandaag over veel meer dan lezen en schrijven. Het gaat ook over op een actieve manier met software en digitale fabricatie omgaan, zodat je niet alleen technologie consumeert maar die ook mee creëert en mee aangeeft welke richting we met die technologie willen uitgaan.

Hoe groot is je team?

Onze kern bestaat uit een 60-tal denkers en doeners. Als je daarbij de mensen telt met wie we op projectbasis samenwerken, dan kom je snel aan honderdvijftig. Samen met kunstenaars, leerkrachten, bibliothecarissen, wetenschappers, ... kijken we hoe we innovatieve concepten kunnen ontwikkelen die een meerwaarde voor de burger en de samenleving bieden.

Wat organiseren jullie zoal voor bibliotheken en bibliothecarissen?

De bibliotheek van Amsterdam helpen we met het opzetten van maakplaatsen in tien van haar filialen. Een maakplaats is een plek waar je digitale vaardigheden kan leren, zodat je technologie niet langer hoeft te 'ondergaan'. We willen bibliotheekbezoekers op een actieve manier laten deelnemen aan de technologische samenleving van vandaag. Op die manier opent die grote zwarte doos die technologie vaak is, zich voor de burger en komt hij erachter hoe dat ding werkt.
Bibliotheken worden zo een plek waar je meer dan boeken, tijdschriften en dvd's kan lenen. Ze worden doeplaatsen waar je kan kennismaken met digitale fabricage, 3D-printen en waar je digitaal knutselen kan leren.

Met de 'Librarian Maker Camp' geven we workshops aan bibliotheekmedewerkers om 'maker skills' te ontwikkelen. Dat doen

"PublicSpaces is een alternatief platform dat we samen met een aantal andere partners tot stand willen brengen."

we ook voor leerkrachten. Zowel bibliothecarissen als docenten kunnen hun nieuwe vaardigheden later dan zelf aan leerlingen en bezoekers doorgeven.

Jullie werken ook mee aan projecten die sociale innovatie stimuleren. Zoals aan dat project dat een alternatief voor de klassieke smartphone biedt?
Jij hebt het over FairPhone. Een initiatief dat inderdaad vanuit de Waag ontstond en dat als doelstelling heeft eerlijke mobiele telefoons te produceren. Dit wil zeggen telefoons waarvan alle onderdelen op een manier tot stand komen die geen schade aan de mens of het milieu berokkenen.
Bij de Waag houden we er nu eenmaal van om ongemakkelijke vragen te stellen waardoor we regelmatig achter oncomfortabele waarheden komen. Toen we erachter kwamen dat in mobiele telefoons heel wat ertsen zitten waarvoor er in Congo oorlog gevoerd wordt, vonden we dat het tijd was om met een concreet alternatief te komen. Zo is het bedrijf FairPhone ontstaan.

Dit voorbeeld toont hoe jullie jullie baseline 'Technology & Society' in de praktijk omzetten. Technologie die in functie van de samenleving staat. Is dat de kern van jullie missie?
Wij beschouwen technologie als een uitdrukking van onze cultuur. Wij kijken naar technologie niet als iets dat ons overkomt, maar als iets dat we als mens zelf maken. Het is een artefact, iets dat met een bepaalde intentie gemaakt wordt. Als je er op die manier naar kijkt, dan wordt het heel helder dat wij geen speelbal van hightechbedrijven hoeven te zijn. Dat inzicht was voor ons al 25 jaar geleden duidelijk en sijpelt nu in het bewustzijn van steeds meer mensen door.

Heb je er een verklaring voor waarom het zo lang geduurd heeft vooraleer de waarschuwingssignalen die jullie in verband met de gevaren van een monopolistisch internet uitstuurden, door de buitenwereld opgevangen werden?
In de beginjaren van het internet, werd vooral de nadruk gelegd op de commerciële mogelijkheden die het wordwide web creëerde. The sky was the limit. Bovendien werden veel toepassingen voorgesteld als gratis. Dat klonk mooi, maar wij wisten toen al 'there is not such a thing as a free lunch'. Toch wilde men geloven in dat sprookje. Dat we ondertussen massaal onze souvereniteit en vrijheid aan het opgeven waren, wuifde iedereen weg.

Het was een onderwerp waar noch de media noch de politiek oor naar hadden. Internet was een groot speelveld dat men overliet aan commerciële krachten, waardoor het een marktplaats werd met wetten die voor gebruikers vaak allesbehalve transparant zijn. Gelukkig is de voorbije jaren het tij gaan keren. De komst van de Europese privacy wetgeving GDPR is zonder meer een gamechanger. Deze wetgeving vertrekt vanuit het principe dat het internet een publieke ruimte met publieke waarden moet zijn. Met in de rand ruimte voor commerciële activiteiten, maar niet in de kern.

Neemt de Waag ook initiatieven op het vlak van een ethisch internet?
PublicSpaces is een alternatief platform dat we samen met een aantal andere partners zoals publieke omroepen, culturele organisaties, onderwijs- en maatschappelijke instellingen, ... tot stand willen brengen. Wat hen bindt? Ze willen in het online domein een groot publiek bereiken, zonder daarbij afhankelijk te zijn van platforms zoals Facebook, Instagram en YouTube.

In plaats van passief toe te kijken, bundelen ze krachten om het internet te repareren. In concreto betekent dit dat ze inzetten op alternatieve, open source software die respectvol met je privacy omgaat en geen data over je verkoopt. Een ander belangrijk gegeven is dat je newsfeed niet gemanipuleerd zal worden. Jij bepaalt als gebruiker welke informatie je wil ontvangen.

Met PublicSpaces willen we dus, samen met twintig partners, sociale media toepassingen een platform bieden. Voorwaarde is wel dat die sociale media toepassingen niet aan een fout verdienmodel gekoppeld zijn. We zijn ook met andere Europese landen in gesprek om te kijken hoe we dit soort publieke technologie met publieke waarden op Europees vlak kunnen aanbieden. De doelstelling gaat verder dan enkel in Nederland een veilige enclave te creëren. We willen met standaarden werken die wereldwijd gelden.

Samen kunnen we ontwikkel- en inkoopkracht genereren waarmee we nieuwe generatie internettoepassingen die onze GDPR-spelregels respecteren kunnen financieren. Zo kunnen we een eigen speelveld creëren waar onze waarden van tel zijn. Dat is ons antwoord op de wantoestanden van Silicon Valley. Trouwens, binnen het programma Horizon 2020 van Europa is er maar liefst 6 biljoen euro ter beschikking voor Next Generation Internet. Die financiële steun motiveert instellingen en bedrijven om ook die weg in te slaan.

Voel je dat de geesten van decision-makers daarvoor rijp zijn?
Meer dan ooit. Verleden week nog nam ik in de Tweede Kamer deel aan een hoorzitting over de digitale samenleving. En dan merk je dat de politici snappen dat er een probleem is. Dit jaar komt er een uitspraak van het Europees Hof over de

vraag of het aanvaarden van een cookie door op ‘ja’ te klikken wel rechtsgeldig is. Het toont aan dat de naïviteit rond dit onderwerp plaats heeft gemaakt voor een meer kritische kijk.

Maar ook binnen het onderwijs en de cultuursector kijkt men steeds meer met argusogen naar al die technologie die ‘smart’ hoort te zijn. Men is zich steeds meer bewust dat heel wat technologie het allesbehalve nauw neemt met de bescherming van het individu.

Als je bedenkt dat alle data van een virtuele assistent zoals Alexa, opgeslagen kan worden door Google, dan besef je dat er iets ernstigs aan de hand is. Zo’n praktijk tast je souvereniteit grondig aan. Door het prijsgeven van al die persoonlijke data word je namelijk heel manipuleerbaar.

Zelf heb je Facebook al een hele tijd opgegeven. Hoe beweeg jij je op dat internet dat een wereld vol slangenkuilen is?

Ik heb ooit de Facebook Liberation Army opgericht. Met daaraan gekoppeld een Facebook Farewell Party die in de stadsschouwburg plaatsvond. Ik heb Facebook dus al een lange tijd afgezworen. Ook Google probeer ik te vermijden. In de plaats gebruik ik DuckDuckGo, een alternatief internet dat je persoonlijke gegevens niet opslaat en jou als gebruiker niet volgt.

Als browser gebruik ik Brave die trackers & tracers uitschakelt. Dat is nodig, want er bestaat zoiets als de Facebook-pixel die in heel wat websites ingebouwd zit en die jouw surfgedrag monitort waardoor je just-in-time advertenties krijgt, waarbij je je afvraagt hoe ze achter al die persoonlijke informatie komen.

Als publieke instelling wil je aan dit soort praktijken niet meewerken. Je moet erop toezien dat je burger niet als een product behandeld wordt, maar tegen dit soort toestanden beschermd wordt. Dat kan je

dus door veilige online ruimtes te creëren waar publieke waarden, zoals privacy, de norm zijn. Dat betekent ook afscheid nemen van Google Analytics dat veel organisaties op hun website hebben draaien.

Data van burgers beschermen is duidelijk een prioriteit. Toch lijkt het me niet altijd even makkelijk om dit in de praktijk te realiseren.

Maar het kan. Attribute Based Identity maakt dit onder meer mogelijk. Dit is een

technologie waarmee het mogelijk wordt om de controle over jouw data te bewaren. Jij geeft namelijk aan in welke context je welke informatie over jezelf prijsgeeft. Die mindset maakt dat het niet langer als een vanzelfsprekendheid beschouwd wordt om allerlei persoonlijke informatie online openbaar te maken.
Dit concept staat dan ook voor data minimalisatie en zorgt ervoor dat er zo weinig mogelijk informatie over jou op het web aanwezig is. Net zoals we dioxine in kip niet aanvaarden, hoeven we niet te accepteren dat persoonlijke data via het web verspreid worden.

Het bewustzijn daarover is de voorbije jaren gegroeid. Welke volgende stappen moeten er nu gezet worden?
In het Amerikaanse congres werd recent opgeroepen tot het opbreken van Big Tech. Het stadsbestuur van San Francisco maakte er onlangs een punt van om applicaties die op basis van facial recognition werken, te verbieden. Dat zijn twee voorbeelden die aangeven dat er wel degelijk iets aan het veranderen is. Er wordt ook steeds meer ingezet op het bouwen van alternatieven zoals het nieuwe generatie internet en de public spaces.

Zijn dat geen processen die vele jaren in beslag gaan nemen?
Je mag niet vergeten dat we de mistoestanden vele jaren op hun beloop gelaten hebben. Het zal ongetwijfeld nog een hele tijd duren vooraleer je de situatie helemaal kan keren. Ik vergelijk het wel eens met een 'perfect storm'. Dat is de convergentie van allerlei krachten die je krijgt wanneer ze in één punt samenkomen. Dat punt hebben we bijna bereikt. Het zal ons gevecht op een bepaald moment extra wind in de zeilen geven. Ik ben dan ook heel wat positiever dan een paar jaar geleden.

Wie is jullie grootste vijand?
Dat is het kapitaal dat internet op een verkeerde manier exploiteert. Het internet is een vrijplaats geworden voor venture capital en groot kapitaal. Het heeft een 'extractive economy' gecreëerd die aan de gemeenschap publieke waarde onttrekt en enkel voor de 0,1% van de samenleving waarde creëert. De monopoliesituatie van sommige spelers is gigantisch.

"Het internet werd vele jaren aan de haaien overgelaten. Het werd bekeken als het nieuwe goud dat zo snel mogelijk ontgonnen moest worden."

Brengt die situatie geen gevaar van ontmenselijking met zich mee? Dreigt de mens niet de speelbal van de hele digitale revolutie te worden?
Shoshana Zuboff heeft daarover een interessant boek geschreven. In 'surveillance capitalism' beschrijft ze hoe techbedrijven de menselijke autonomie tot een minimum gereduceerd hebben en de mens tot een wandelende portemonnee.
Waar het traditioneel kapitalisme materiële grondstoffen en arbeid omzet in producten die door consumenten gekocht worden, gaat het in de online wereld over het oogsten van informatie over individuen zodat ze op basis daarvan producten en diensten voorgeschoteld kunnen krijgen.

Om dit systeem te laten werken, moet het individu zich prijsgeven en wordt hij zelf een grondstof die verhandeld wordt. Het beeld dat ze daarvoor gebruikt, vat het treffend samen. In die economie blijft er van jou als mens niet veel meer over dan een karkas. Al de rest werd uit jou gezogen.

En toch blijf jij positief naar de toekomst kijken?
Ook zij gelooft dat je de alarmerende situatie mits het juiste beleid kan keren. Het positieve is dat we op een punt zijn gekomen dat we niet meer alleen staan te roepen in de woestijn. Het maakt me blij te zien dat er op heel wat fronten een tegenbeweging op gang gekomen is. Dat maatschappelijk en politiek bewustzijn gaat heus niet weg.

Maar de machtstrijd met hightech-bedrijven blijft toch enorm groot?
Laten we ons mogelijkheidsdenken activeren. Zo kunnen we onderdeel van de oplossing in plaats van het probleem worden. Het internet werd vele jaren aan de haaien overgelaten. Het werd bekeken als het nieuwe goud dat zo snel mogelijk ontgonnen moest worden. Maar je wil het als zuurstof benaderen. Als een kostbaar element dat je samenleving nieuw leven inblaast en zo de mens ten goede komt.

Het mogelijkheidsdenken waarnaar je daarnet refereerde, komt dat soort denken makkelijker tot stand door kunstenaars bij jullie projecten te betrekken?
In juli openen we het 'Ai Culture Lab'. Het grondwerk daarvoor wordt door kunstenaars gedaan. Precies omdat ze op een onbevangen manier naar de wereld kijken. Bij elk nieuw project betrekken we zowel kunstenaars als hackers. Zij hoeven zich niet te houden aan rigide, wetenschappelijke denkpatronen en dat maakt hun bijdrage zo interessant.

Wij vinden het belangrijk dat wij ons vanuit onze culturele waarden met technologie bemoeien. We interveniëren in de werkelijkheid en doen dit vanuit een artistieke en creatieve benadering. Onze creaties kan je weliswaar niet op een klassiek podium bekijken, maar ze creëren een nieuwe technologische werkelijkheid waarin de integratie van menselijke waarden ons uitgangspunt is. Dat is de essentie van wat we doen en willen blijven doen.

waag.org

Over RelRes

Naar een Europese onderzoeksinfrastructuur voor Religieuze Studies

In dit digitale tijdperk stelt niet een tekort maar een overvloed aan data ons voor nieuwe uitdagingen. Hoe we daar bedachtzaam mee kunnen omgaan, leert het RelRes project ons.

ReIReS
Research Infrastructure on Religious Studies

Een eengemaakte zoekomgeving

GEFINANCIERD DOOR HET EUROPSE KADERPROGRAMMA HORIZON 2020

Dat het internet voor onderzoekers een plek is waar ze interessante bronnen kunnen vinden, zoveel is zeker. Je vindt er een schat aan informatie. Denk maar aan de diversiteit van bronnen en datasets die bibliotheken, archieven, musea en onderzoeksinstellingen er toegankelijk maken. Er is echter een keerzijde aan de medaille: het vinden van relevante informatie binnen het gigantische aanbod van heterogene data vraagt veel geduld en inzichten over gericht zoeken en vinden.
Met het project Research Infrastructure for Religious Studies (RelReS) wordt er ingezet op een eengemaakte zoekomgeving. Een omgeving waar relevante bronnen voor onderzoek in verband met religieuze studies verzameld worden en op een gebruiksvriendelijke manier ontsloten worden.

De digitalisering van collecties

VOOR- EN NADELEN

Het is een feit dat door de toenemende digitalisering van collecties ook de kansen om pertinente informatie te vinden zijn toegenomen. Bibliotheken en archieven stellen steeds grotere hoeveelheden gedigitaliseerd materiaal ter beschikking via hun websites, zoekomgeving en digitale depots. Dit biedt voor een onderzoeker het voordeel dat hij zich fysiek niet meer hoeft te verplaatsen, wanneer hij een collectie wil consulteren. Die tijdswinst is welkom. Toch zijn er ook nadelen aan de digitalisering. Doordat de digitale informatie zo versnipperd is, is het voor een onderzoeker niet evident om een overzicht te krijgen van al het onderzoeksmateriaal dat over het internet verspreid is.
Interoperabiliteit van data blijft een grote boosdoener omwille van de massa aan standaarden en formaten die gebruikt worden. Google biedt in deze geen soelaas. De manier waarop de zoekmachine webpagina's indexeert, blijft grillig. Denk maar aan de overvloed aan ongestructureerde data waarvan de semantiek vaak te wensen over laat. En dan zijn er nog de commerciële belangen die de hiërarchie van informatie dicteren. Gevolg: potentieel relevant materiaal kan al snel niet op de eerste pagina verschijnen, maar op de achtergrond verdwijnen.

Vereenvoudigde zoekmogelijkheden

EEN TERECHTE VRAAG VAN ONDERZOEKERS

In het verleden werden er initiatieven genomen om collecties te consolideren. Europeana is daar een voorbeeld van. Maar ondanks het besef dat er nood is aan meer en betere data interoperabiliteit, kan je vaststellen dat silo's met data als losstaande entiteiten blijven bestaan. Voeg daaraan toe dat Europeana voor maar liefst 60 miljoen objecten staat, die vaak met niet al te kwaliteitsvolle metadata beschreven werden. En dat de collecties zowel prehistorische objecten als moderne werken bevatten. Je begrijpt meteen dat in die context het zoeken en vinden van informatie een hels karwei is. Ook het hergebruik van bronmateriaal

dat eerder geconsulteerd werd, is vaak geen evidentie. Net zoals het groeperen van informatie volgens een bepaald onderwerp of het uitvoeren van analyses op inhoud. De realiteit is dat het samenbrengen van grote hoeveelheden data volgens een gestandaardiseerd datamodel een oplossing is. Gestructureerd zoeken naar en analyseren van informatie is 'the way to go'. Maar die benadering vraagt heel wat IT-skills. Het is dan ook niet verwonderlijk dat steeds meer onderzoeksgroepen vragende partij zijn voor vereenvoudigde zoekmogelijkheden die hun rechtstreeks toegang geven tot die onderzoeksbronnen die voor hen nuttig zijn.

Het antwoord

EEN REIRES UNIFIED DISCOVERY OMGEVING

Het zijn uitdagingen waarmee ook de 12 partners van het RelReS consortium geconfronteerd werden. LIBIS had als opdracht een oplossing voor het probleem van de digitale versnippering uit te werken. De rijke collecties die in het beheer van de partners zijn, vormden daarbij de prioriteit. LIBIS ontwierp een moderne architectuur waarbij de gebruiksvriendelijkheid voor de onderzoekers centraal staat. Inspelen op de noden van de wetenschappers bij het opzoeken van religieus onderzoeksmateriaal is een absolute prioriteit. Er wordt rekening gehouden met de verschillende types data en uiteraard met de wens van de partners om hun collecties een grotere zichtbaarheid te geven. De herbruikbaarheid van onderzoeksdata die eerder gelokaliseerd werden, is eveneens een prioriteit. Zowel het consulteren, downloaden, verwerken als analyseren van die data moet vlot kunnen verlopen.

Schema.org

VOOR GESTRUCTUREERDE DATA

Hoe wordt er te werk gegaan? Om de diverse datasets volgens een identiek datamodel samen te brengen, wordt er

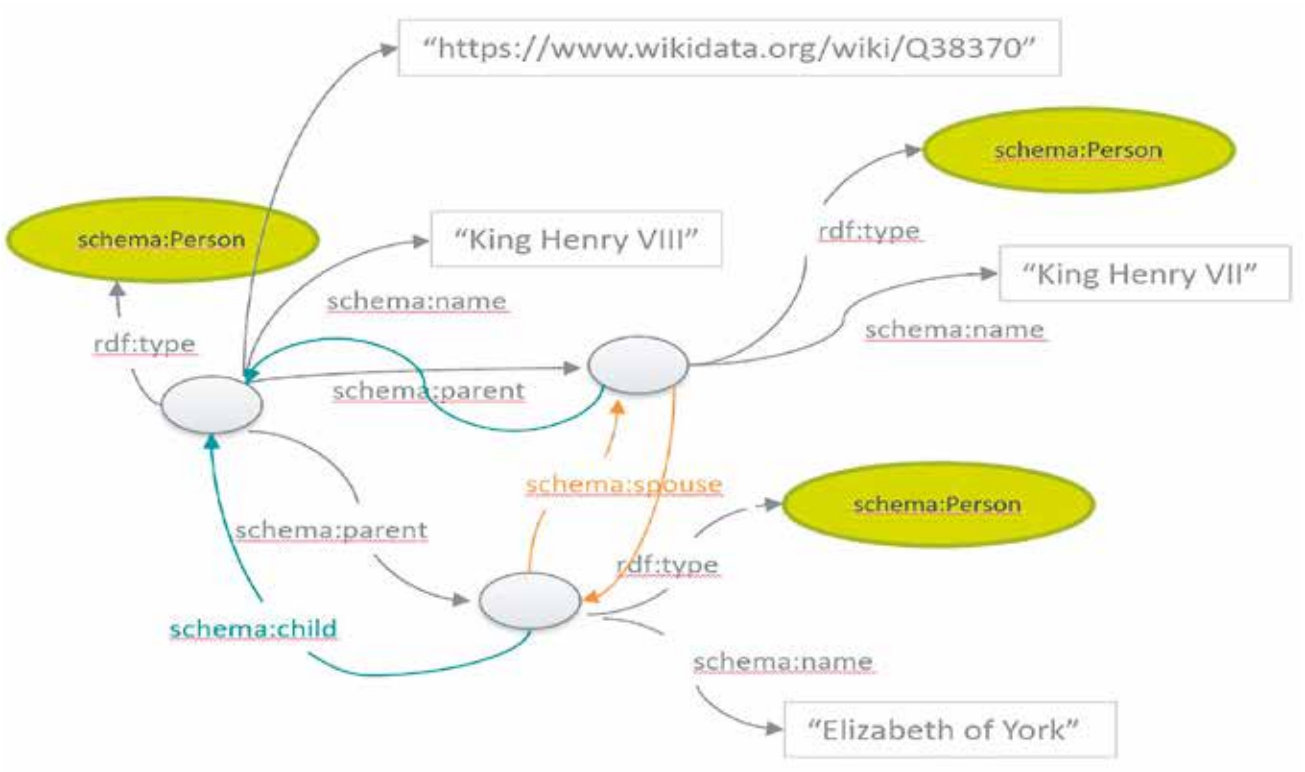

gebruikgemaakt van een subset van Schema.org. Dit schema is een initiatief van de grote zoekmachines Google, Bing, Yahoo en Yandex. Hun doelstelling? Data op het internet en webpagina's structureren. Het datamodel is gestructureerd volgens de principes van het semantische web waarbij grote categorieën of types van data aan elkaar gelinkt kunnen worden. Een belangrijke reden waarom er voor Schema.org gekozen werd, is omdat RelReS op termijn niet enkel boeken en documenten, maar ook gegevens over personen, plaatsen, gebeurtenissen, ... zal samenbrengen. Vanuit die invalshoek biedt Schema.org een stevigere en meer volledige basis dan andere meer domeinspecifieke schema's zoals BIBFRAME en FOAF. Dat Schema.org ook als JSON-LD gepresenteerd kan worden, biedt het voordeel dat een verbeterde indexering door zoekmachines kan gegarandeerd worden. Ook op het vlak van hergebruik van data biedt Schema.org heel wat potentieel. LIBIS' taak in deze? LIBIS zet de data van de partners om naar Schema.org. Zo wordt er voor elke persoonsnaam, onderwerpstag, ... een afzonderlijke entry in een graph-databank aangemaakt. De meerwaarde van deze manier van werken is dat die elementen nadien nog onderling en met andere autoriteitsbestanden op het web kunnen gelinkt worden.

Aggregatie versus federated search

LIVE OPHALEN VAN DATA

RelReS maakt niet alleen een vooruitstrevende keuze op het vlak van een modern datamodel. Ook de manier waarop data door de onderzoeker binnengehaald wordt, is anders dan bij heel wat data aggregatie projecten. Het merendeel van de data wordt opgeslagen in een eigen ReiReS graphdatabank. De data, die via API toegankelijk is, wordt echter in realtime binnengehaald tijdens de zoekopdracht van de onderzoeker. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de data van Brepols die als commerciële partner binnen het project enkele belangrijke databases voor religieuze studies aanbiedt. Hun 'Index Religiosus', een internationale online bibliografie voor theologie, kerkgeschiedenis en religiestudies, zal geïntegreerd worden in de RelRes onderzoeksdatabank. De Brepols data zal echter niet in de databank worden opgeslagen, maar wordt live opgehaald telkens een onderzoeker een zoekopdracht lanceert. Of de eindgebruiker hier iets van merkt? Neen, dit gebeurt achter de schermen. Voor de gebruiker verloopt het proces rimpelloos, terwijl het technisch gezien toch wel een hele uitdaging is om al die data op een performante manier te integreren.

Een omgeving in ontwikkeling

MÉT TOEKOMST

De RelReS unified discovery omgeving is in volle ontwikkeling. Verschillende datasets werden al getransformeerd naar Schema.org en op een hoger niveau geïntegreerd met data die enkel via API ter beschikking worden gesteld. Tegen eind 2019 wordt de eerste versie van de gebruikersinterface opgeleverd. Daarna zal LIBIS op geregelde tijdstippen evaluatiesessies voor de gebruikers inrichten. Zo kan de omgeving op een gefaseerde manier uitbreiden en daar, waar nodig, verder geoptimaliseerd worden.
Het eindpunt van het project situeert zich tegen januari 2021. Er wordt verwacht dat tegen dan de omgeving voldoende robuust is om nieuwe partners aan te trekken en voluit te gaan voor de uitbreiding met andere, relevante collecties.

HET PROJECT REIRES IN HET KORT

Wat?
Europese onderzoeksinfrastructuur voor Religieuze Studies

Waarom?
- Toegang tot het Europese religieuze erfgoed faciliteren
- Onderzoekers toegang bieden tot een ruime en kwaliteitsvolle verzameling van data over religies
- Religieuze collecties

Partners
University of Warsaw, Universität Hamburg, Johannes Gutenberg Universität Mainz, Leibniz Institut für Europäische Geschichte, Sofiiski Universitet Sveti Kliment Ohridski, Refo500, Theologische Universiteit Apeldoorn, Brepols Publishers, KU Leuven

Rol van LIBIS
Verantwoordelijk voor de uitbouw van het digitale luik van de onderzoeksinfrastructuur

MEER INFORMATIE OVER HET REIRES-PROJECT:
reires.eu
libisplus.be/reires

Achter de schermen van ErfgoedLabo Leuven

Het ErfgoedLabo Leuven. Een naam die je de komende jaren ongetwijfeld meer gaat horen. Wat dit initiatief allemaal in petto heeft? Jan De Maeyer en Hilde Van Kiel kijken met ons in de toekomst. Zonder daarbij het verleden en het heden te vergeten.

Wat is ErfgoedLabo Leuven?

Jan De Maeyer: Wij vormen een netwerk van culturele erfgoedactoren die in Leuven gevestigd zijn. Leuven is een interessante erfgoedstad omwille van de concentratie van een heel aantal waardevolle collecties. Daarnaast biedt Leuven ook de aanwezigheid van de universiteit als denkcentrum. Door al die actoren samen te brengen in een platform waar ze hun krachten bundelen, hun kennis en informatie delen en met elkaar samenwerken, krijg je een bepaalde dynamiek die het erfgoed ten goede komt. En dan heb ik het niet alleen over innovatieve bewaartechnieken, maar ook over de valorisatie door het publiek.

Hilde Van Kiel: Het publieksaspect is inderdaad zeer belangrijk. Hoe professioneler we ons erfgoed kunnen ontsluiten, hoe meer het kan bijdragen aan onze samenleving. Een ander belangrijk aspect in de benadering van ErfgoedLabo Leuven is innovatie. Door onze vele contacten met onderzoekers is innovatie een natuurlijk gegeven. Het zit verweven in heel onze werking.

Jan: De term 'labo' is dan ook heel bewust gekozen. Onze kerngroep werkt, samen met veldexperten uit zowel het binnen- als buitenland, aan een aantal projecten. Dat doen ze in vier ateliers waar ze kennis en expertise delen. Daardoor ontstaat er een bepaalde kruisbestuiving waardoor er, net zoals in een labo, nieuwe inzichten groeien.

Zo is er het 'Atelier behouden en borgen'. Het grote project van dit atelier is het realiseren van een gezamenlijk, kwaliteitsvol erfgoeddepot in Leuven. In die deportruimte zullen de twaalf partners voorbeeldpraktijken ontwikkelen en met elkaar delen.

> *"Het samenbrengen van de collecties stimuleert de samenwerking tussen de collectiebeheerders "*

Een ander project binnen dit atelier is 'Erfgoed en de vier elementen'. Erfgoed is onderhevig aan de vier elementen water, vuur, lucht en aarde. Hoe kan je je tegen die bedreigende factoren wapenen? Volgens de geest van het labo brengen we rond dit thema wetenschappers en experten samen, zodat we kennis en expertise kunnen bundelen die voor onze partners een meerwaarde kunnen bieden.

We plannen trouwens vier studiedagen rond 'Erfgoed en de vier elementen'. De eerste zal plaatsvinden op vrijdag 22 november 2019 met als thema 'water als bedreigende factor'. Daarvoor gaan we in dialoog met een klimaatexpert, een professor van de KU Leuven gespecialiseerd in waterbeheersing en een conser-

vator van het Louvre. Ook FARO werkt mee. In de namiddag gaan we in gesprek met de erfgoedbeheerders en de experten van de werkgroepen.

Hoever staan jullie met het oprichten van een gezamenlijk erfgoeddepot in Leuven?

Hilde: De partners hebben al een tijdje geleden aangegeven dat ze nood hebben aan extra opslagruimte voor hun collecties. Wij hebben echter van meet af aan duidelijk gemaakt dat wij niet zomaar een gebouw willen neerzetten. Wij willen een gebouw dat de werking van ErfgoedLabo gaat ondersteunen. Het wordt dus meer dan enkel een opslagruimte. We willen een plek creëren waar we door het samenbrengen van de collecties de samenwerking tussen de collectiebeheerders stimuleren. Bovendien gaan we ook voor een klimaatneutraal gebouw.

"Wij zien het labo fungeren als een hefboom die tot hogere kwaliteit binnen de erfgoedsector zal bijdragen "

In de loop van het traject hebben we gemerkt dat we ook externe expertise moesten aanspreken. Hoewel onze technische dienst heel wat expertise in huis heeft, blijft het bouwen van zo'n erfgoeddepot iets zeer specifieks. Het is een boeiende, maar tegelijkertijd geen evidente opdracht. Ook op het vlak van juridische en administratieve procedures. Het zal dan ook nog een paar jaar duren vooraleer het gebouw er effectief zal staan.

Hoe zien jullie het beheer van ErfgoedLabo Leuven?

Hilde: We gaan voor één overkoepelend beheer. Dat wil onder meer zeggen dat we de collecties niet in functie van de eigenaar maar wel van de inhoud gaan plaatsen. En dat we de gehele collectie van het ErfgoedLabo in één gemeenschappelijke digitale catalogus willen verzamelen. Je merkt het: het is een innovatieve benadering waarbij heel wat denkwerk komt kijken. Vandaar dat de creatie van een gezamenlijk erfgoeddepot in deze fase ook het focuspunt van onze ateliers ('programmeren en presenteren', 'collectiebeleid' en 'digitaal atelier') is.

Jullie starten dus in eerste instantie met de creatie van het gemeenschappelijk depot?

Jan: Zoals Hilde al aangaf, is dit een langetermijnproject dat een nieuwe manier van denken met zich meebrengt. Onderschat niet welke mindshift die nieuwe benadering creëert. In het verle-den werden de twaalf partners verondersteld vanuit hun eigen organisatie te denken. Met ErfgoedLabo Leuven maken ze de shift naar meer collectief denken. Het begint met erfgoedobjecten op een gemeenschappelijke plaats te bewaren, maar al gauw zullen er synergieën op andere vlakken ontstaan. En zo ontstaat er een evolutie van depot naar labo.

Zal het ErfgoedLabo Leuven voor het grote publiek fysiek toegankelijk zijn?

Hilde: Het labo is er in de eerste plaats voor onderzoekers, professionals en mensen die een opleiding volgen. Wel zal het grote publiek bij bepaalde gelegenheden uitgenodigd worden om een kijkje achter de schermen te nemen.

Jan: Digitalisering biedt het voordeel dat je je publieke opdracht kan invullen zonder dat je de fysieke erfgoedobjecten aan het publiek hoeft bloot te stellen. Digitale ontsluiting van onze collecties is zeker een piste die we willen volgen.

Hilde: In het Erfgoeddepot Leuven zullen we met een overkoepelende manier van ontsluiting werken. Dit biedt heel wat voordelen voor de gebruiker. LIBIS heeft op het vlak van geïntegreerde ontsluiting de nodige ervaring in huis. Langs de buitenkant lijkt het één systeem, maar in realiteit gaat het over de integratie van meerdere collectiemanagementsystemen met elk hun specificaties.

ErfgoedLabo Leuven participeerde op 28 april aan Erfgoeddag. Hoe verliep deze samenwerking?

Hilde: Het atelier 'Programmeren en presenteren' en het 'Digitaal atelier' hebben daar effectief onder de naam ErfgoedLabo aan meegewerkt. Zij wilden aan de Leuvenaars tonen dat onze musea, bibliotheken en archieven waardevolle collecties aan te bieden hebben. Het was ons eerste gemeenschappelijke project.

Onder het motto van Erfgoeddag 2019 'Hoe maakt u het?' werkten we twee inhoudelijke routes uit. Eén route focuste zich op de makers van vandaag. De andere op het beroep van erfgoedspecialist. Je kan de routes ook online afleggen en een virtueel bezoek brengen aan de erfgoedlocaties via erfgoeddag.erfgoedlabo.be. Bij elke locatie krijg je trouwens een filmpje te zien.

Op die website zie je allerlei locaties met bijzonder erfgoed. Wat maakt Leuven zo interessant op het vlak van erfgoed?

Jan: Leuven is niet alleen interessant op het vlak van erfgoed, maar ook op het vlak van diversiteit. Heel wat hoog opgeleide, buitenlandse personen verblijven hier. Zij zijn vaak gefascineerd door het rijke erfgoed dat wij over hun landen van herkomst hier bij ons hebben. Ik denk aan de collectie Chinese glasplaten uit de 19de eeuw. Bij ons kunnen ze de cultuur van het verleden die in hun land uitgewist werd, herontdekken.

Hilde: Dat soort waardevolle collecties naar boven brengen, is onder meer een van de taken van ErfgoedLabo Leuven.

Die internationale gemeenschap kan ons trouwens helpen bij het ontsluiten van die collecties. Zij zijn vaak goed geplaatst om bepaalde objecten te duiden en zo onze collectie te verrijken.

Dat er binnen ErfgoedLabo Leuven kennisoverdracht tussen de partners zal plaatsvinden, zoveel is duidelijk. Zien jullie nog andere dynamieken ontstaan?

Hilde: Ik kom net terug van een bibliotheekconferentie. Hoe interessant de agenda ook was, het beperkte zich tot bibliotheken. In ons ErfgoedLabo komen verschillende werelden (bibliotheken, musea, archieven) samen en dat maakt de wisselwerking uitermate boeiend.

Jan: We kunnen elkaar ook versterken door onze agenda's op elkaar af te stemmen. Neem dat een partner zoals Parcum een expo rond het menselijk lichaam wil organiseren. Dan zou je daarrond een gemeenschappelijk programma, waaraan nog andere partners – zoals bijvoorbeeld M – Museum Leuven – meewerken, kunnen opstellen. Op die manier versterk je de uitstraling van Leuven als erfgoedstad en maak je het voor de bezoekers nog interessanter om naar Leuven te komen. Ook voor de sponsors van die activiteiten is onze samenwerking een pluspunt.

Waarom is het belangrijk dat we als samenleving in erfgoed investeren?

Hilde: Investeren in erfgoed is belangrijk om de waarheid vorm te blijven geven. Zeker in tijden van fake news, is het achterhalen van de waarheid cruciaal.Erfgoed wil je dan ook niet alleen bewaren, je wil het gebruiken om de waarheid van het verleden naar boven te brengen. De getuigenissen van het verleden helpen ons het heden en de toekomst beter te begrijpen.

Jan: Erfgoed wordt vaak gekoppeld aan identiteit, wat een heel gevoelig thema is. Je wil daar kritisch mee omgaan. Als labo faciliteren we dat soort kritisch onderzoek. Ik ben net terug van Washington waar ik onder meer het National Museum of the American Indian bezocht. Het was ontluisterend om te zien hoe een natie die vanuit de verlichtingsgedachte ontstaan is, haar eigen principes verloochende en haast tot een genocide overging. Dat die oncomfortabele waarheid vandaag getoond kan worden, hebben we te danken aan het erfgoed dat al die jaren bewaard werd en aan de bevolking die daaraan meewerkte.

Wat hopen jullie de komende jaren nog te bereiken?

Jan: Wij zien het labo fungeren als een hefboom die tot hogere kwaliteit binnen de erfgoedsector zal bijdragen. Zo zou het de voedingsbodem kunnen worden voor een geïntegreerde erfgoedopleiding die niet alleen gespecialiseerd is in één specifiek erfgoeddomein. Dat is één voorbeeld. De interactie tussen (erfgoed)specialisten in het labo zal op termijn grensverleggende ideeën met zich meebrengen. But first things first.

Hilde: En dat is ons gebouw. De realisatie van een eigen ruimte wordt onze eerste echte mijlpaal. Als die er is, treedt er een motor in werking die heel wat in beweging zal zetten. Met de tijd zullen de ateliers dan op kruissnelheid komen en samen nieuwe horizonten verkennen.

Jan De Maeyer
Voorzitter Erfgoedlabo

Hilde Van Kiel
Coördinator van 'Atelier behouden en borgen'

Partners ErfgoedLabo Leuven
- Centrum voor Agrarische Geschiedenis vzw
- Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur / PARCUM Dialoogmuseum voor religie, kunst en cultuur
- Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee vzw
- Erfgoedcel Leuven
- Erfgoedsite Abdij van Park vzw
- KADOC-KU Leuven
- KU Leuven Bibliotheken Bijzondere collecties
- KU Leuven Bibliotheken Maurits Sabbe
- KU Leuven Kunstpatrimonium – Steunpunt wetenschappelijke collecties – Universiteitsarchief
- M – Museum Leuven
- Rijksarchief Leuven
- Stadsarchief Leuven

Ateliers ErfgoedLabo Leuven
In de ateliers werken de leden structureel of projectmatig rond een aantal thema's samen.
- Atelier behouden en borgen
- Atelier collectiebeleid
- Digitaal atelier
- Atelier presenteren en programmeren

MEER INFORAMATIE OVER ERFGOEDLABO LEUVEN:
erfgoedlabo.be

Book-a-Book

De webapplicatie Book-a-Book maakt het consulteren van digitale boeken vanaf academiejaar 2019-2020 vlot toegankelijk voor studenten met een functiebeperking. Book-a-Book is een initiatief van het Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) in samenwerking met de Vlaamse overheid, KU Leuven Bibliotheken en LIBIS.

Een samenwerking voor studenten met een functiebeperking

Het SIHO is een samenwerkingsverband tussen de vijf associaties van universiteiten en hogescholen en de Vlaamse overheid. Het steunpunt, gevestigd in de Arteveldehogeschool in Gent, heeft als doel de participatie van studenten met een functiebeperking in het hoger onderwijs te optimaliseren en de samenleving te sensibiliseren.

Digitale boeken kunnen een noodzaak zijn voor studenten met een functiebeperking. SIHO, LIBIS en KU Leuven werken sinds december 2018 samen aan de ontwikkeling van een nieuwe applicatie om digitale handboeken van uitgeverijen vlot ter beschikking te stellen aan studenten met een functiebeperking die aan een Vlaamse universiteit of hogeschool studeren en daarvoor een specifieke ondersteuningsnood hebben. Bijvoorbeeld om noodzakelijke compenserende software te kunnen inzetten. De applicatie, 'Book-a-Book' gedoopt, gaat vanaf academiejaar 2019-2020 in gebruik worden genomen en zal ook in het Engels beschikbaar zijn voor internationale studenten.

Een eenvoudige applicatie: van registratie tot consultatie

Studenten kunnen inloggen bij Book-a-Book met de studentlogin van hun instelling. Elke instelling heeft eigen contactpersonen voor het registratieproces, die de aanvraagformulieren van studenten met de nodige discretie verwerken. Enkel de noodzakelijke data worden in het systeem bewaard. Bij de start van het academiejaar worden gekende studenten met een functiebeperking in het systeem opgeladen. Studenten die later instromen of een beroep willen doen op Book-a-Book, kunnen door de contactpersoon aan de applicatie toegevoegd worden. Dit gebeurt aan de hand van een registratieformulier.

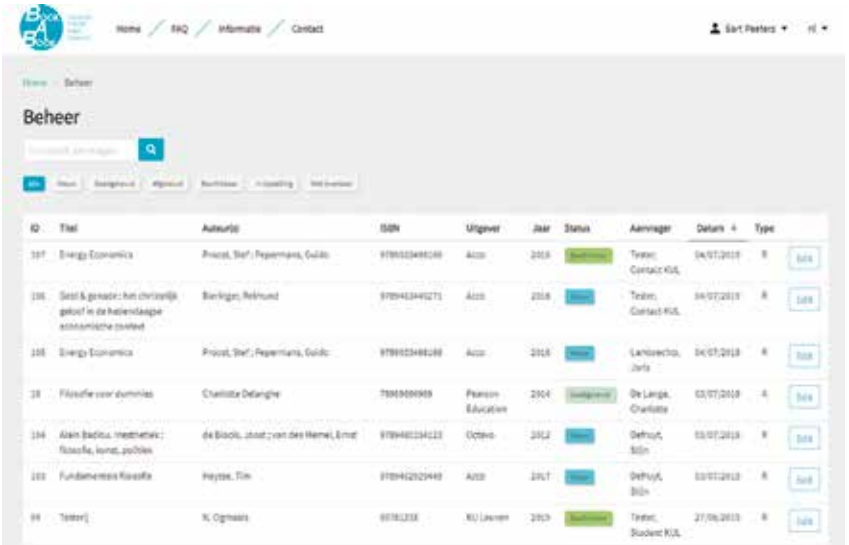

Zoekscherm met aanvraag

Na het inloggen kunnen studenten die in aanmerking komen, via een heldere zoekfunctie snel nagaan of het gezochte handboek of cursusmateriaal reeds in de webcatalogus beschikbaar is. Met een simpele klik geven ze aan dat ze het werk voor persoonlijk gebruik wensen. Indien het werk beschikbaar is en de aanvraag goedgekeurd wordt, kan het digitale bestand meteen gedownload worden. Indien het gevraagde item nog niet beschikbaar is, kan de student een nieuw verzoek indienen. De contactpersoon van de student in de eigen instelling valideert het verzoek, waarna de beheerder het item ter beschikking stelt om digitaal te downloaden. Afspraken die met uitgevers gemaakt werden, worden altijd gerespecteerd.

Op iedere pagina van het gedownloade digitale bestand staat een watermerk. Dit watermerk benadrukt dat de PDF enkel voor persoonlijk gebruik toegankelijk is. Het watermerk verwijst via een geanonimiseerd en uniek nummer naar de aanvrager. Enkel de beheerder kan op basis van dit unieke nummer de persoonsgegevens van de aanvrager raadplegen. De student kan op elk moment een overzicht van de eigen aanvragen raadplegen.

Een flexibele toepassing: enkele voorbeelden

Book-a-Book biedt flexibiliteit op verschillende manieren. Zo is er naast de aanvraagfunctionaliteit voor geregistreerde studenten ook een publiek raadpleegbare catalogus. Het is mogelijk om een aanvraag te plaatsen voor iemand anders. Zo kan bijvoorbeeld een contactpersoon een aanvraag plaatsen voor een blinde student. Digitale documenten

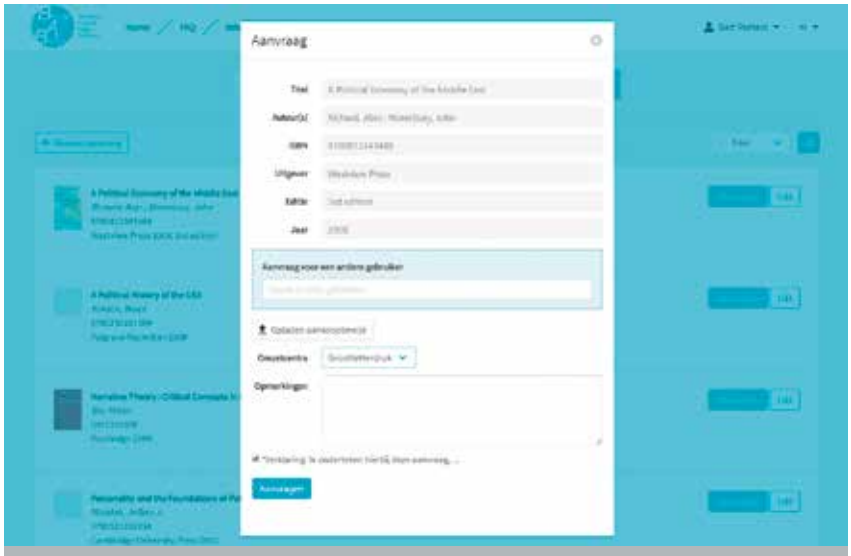

Overzichtsscherm eigen aanvragen

Een contactpersoon kan een aanvraag plaatsen voor een blinde student. Digitale documenten kunnen ook in grootletterdruk of brailleversie aangevraagd worden bij een omzetcentrum.

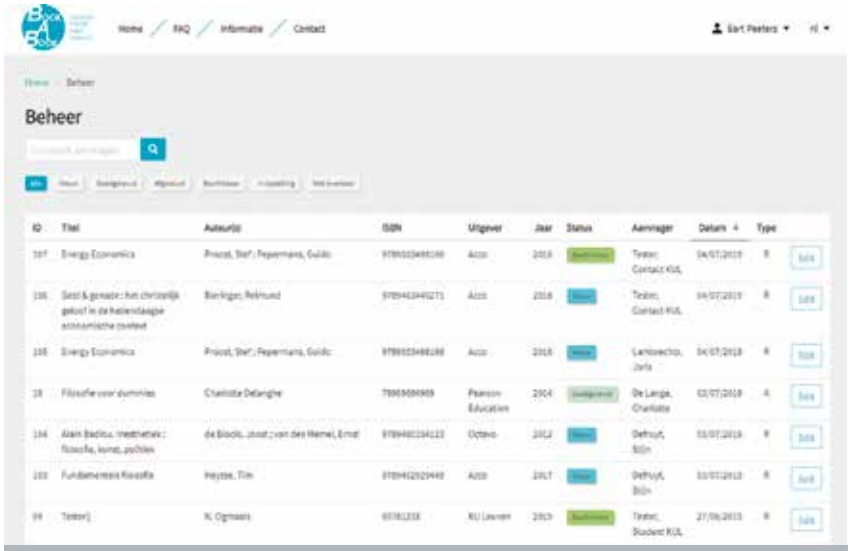

Overzichtsscherm studentenaanvragen beheerder

kunnen ook in grootletterdruk of braille-versie aangevraagd worden bij een omzetcentrum. Daarnaast kunnen webpagina's die in het Nederlands en het Engels beschikbaar zijn, eenvoudig aangepast worden door beheerders. Ook laat het systeem toe om eigen (extern van het SIHO aangemaakte) scans op te laden.

De opvolging: een geautomatiseerde benadering

De beheerders van het systeem staan in voor de opvolging van de aanvragen. Book-a-Book voorziet een automatische alert bij een nieuwe aanvraag. Gevalideerde aanvragen van bestanden die reeds digitaal aanwezig zijn, worden automatisch afgehandeld.

Nieuwe aanvragen worden, na validatie van het aankoopbewijs van de papieren versie van het gevraagde item, opgevolgd bij de uitgever. Dit proces verloopt via de webapplicatie Book-a-Book, zodat de bestanden nadien steeds in de beveiligde omgeving opgeladen kunnen worden.

Respect voor privacy

Studentgegevens en -aanvragen worden steeds afgeschermd en met de hoogste discretie door de aangewezen contactpersonen van de instelling verwerkt. Enkel de noodzakelijk gegevens worden in het systeem bewaard.

De rol van LIBIS: van ontwikkeling tot ondersteuning

LIBIS ontwikkelde op vraag van het SIHO een webapplicatie die voldoet aan de specifieke noden van studenten met een functiebeperking. LIBIS staat eveneens in voor de hosting en dagelijkse technische ondersteuning van Book-a-Book. De applicatie bestaat onder meer uit een SQL databank waarvoor een API werd geschreven op basis van het Laravel framework. De gebruikersinterface werd gebouwd met Vue.js. Authenticatie gebeurt via SAML (Shibboleth, OpenID, …). Dit biedt het voordeel dat studenten zich met hun eigen instellingsID kunnen aanmelden en daarvoor geen extra log-in of wachtwoord nodig hebben.

Op 12 september 2019 werd Book-a-Book in Brussel aan het grote publiek voorgesteld op SIHO's internationale conferentie 'Enhancing the student experience: innovative support tools for students with disabilities'.

MEER INFORMATIE OVER SIHO:
siho.be
libis.be/book-a-book

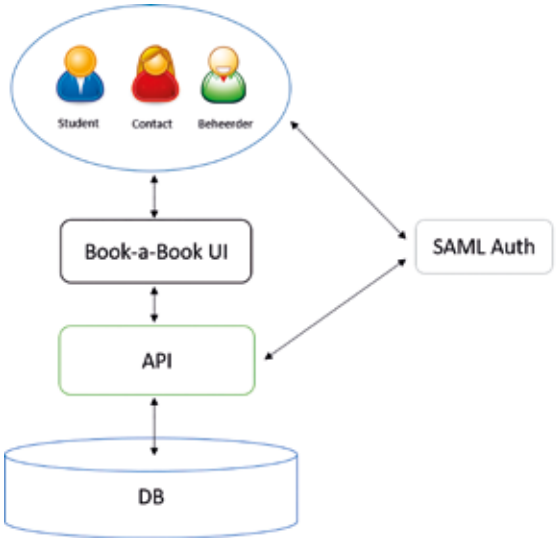

Structuur: Book-a-Book webapplicatie

LIBIS ontwikkelde op vraag van het SIHO een webapplicatie die voldoet aan de specifieke noden van studenten met een functiebeperking.

LIBISnet gebruikersdag

EEN KORT VERSLAG

Op zes juni ging de LIBISnet gebruikersdag door. We vroegen aan Annemie Vanthienen, Content Manager bij FARO*, welke indrukken die dag naliet.

Wat was je algemene indruk van de LIBISnet gebruikersdag?
Net als de voorbije jaren was ook deze LIBISnet gebruikersdag, die in het inspirerende decor van het Groot Begijnhof plaatsvond, een aanrader. De presentaties maakten eens te meer duidelijk hoe divers de mogelijkheden van het netwerk zijn. Een boeiende voormiddag werd gevolgd door een namiddag met een brede waaier aan sessies waaruit het moeilijk kiezen was.

Welke onderwerpen konden je het meest boeien?
Ik kijk telkens weer uit naar de Alma- en Limo-updates. Die waren deze keer gepland zowel tijdens de plenaire sessie in de voormiddag als tijdens de workshops later op de dag. Maar ook de uiteenzetting over SEO voor collecties kon me erg boeien, omdat het ons iets leert over hoe zoekmachines als Google te werk gaan en hoe een bibliotheeknetwerk daarop kan inspelen.

Aan welke workshops nam je deel? Wat heb je ervan opgestoken?
Ik had me ingeschreven voor de workshops 'Auteursrechten bij digitale documenten' en 'Haal meer uit Limo!'. Tijdens die laatste workshop maakte ik onder meer kennis met een heleboel mogelijkheden die Limo biedt en die FARO in de zeer nabije toekomst onmiddellijk kan toepassen. Die functionaliteiten gaan ons helpen om onze bibliotheek en de informatie op onze website nog beter aan elkaar te linken.

"De LIBISnet gebruikersdag is een mooie gelegenheid om interessante ontwikkelingen uit eerste hand te vernemen."

Wat maakt het de moeite om aan een LIBISnet gebruikersdag deel te nemen?
De LIBISnet gebruikersdag is een jaarlijkse traditie en een mooie gelegenheid om collega's te ontmoeten, nieuwe ideeën op te doen en interessante ontwikkelingen uit eerste hand te vernemen. Voor de FARO-bibliotheek, toch een van de kleinere partners, is het een uitgelezen manier om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen binnen het netwerk.

Zijn er bepaalde onderwerpen die je graag op het programma van een van de volgende LIBISnet gebruikersdagen zou zien staan?
Het blijft boeiend om te vernemen in welke projecten collega's betrokken zijn. Daarom mag er voor mij nog meer ruimte voorzien worden voor bijdragen over een vernieuwend project, een bijzondere collectie, een verrassende samenwerking … Door die ervaringen met elkaar te delen en te vernemen wat vlot en minder vlot verloopt kan je heel wat inspiratie halen!

MEER INFORMATIE
OVER FARO?
faro.be

***FARO:** Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw*

Aanbod
Omeka en Omeka S

Heron
HERITAGE ONLINE

Omeka is een open source professioneel webpublicatieplatform waarmee je gemakkelijk, zonder technische voorkennis, een website kunt bouwen om collecties (van erfgoed tot onderzoek) toegankelijk te maken. Dat kan gaan van een volledige online catalogus tot het in de kijker zetten van enkele museale of erfgoedobjecten uit je collecties.

Met Omeka bouw je zelf webtentoonstellingen of verhalen rond jouw collecties. Maar ook bezoekers kunnen participeren door extra informatie toe te voegen of te delen via sociale media.

Afhankelijk van de noden kan er geopteerd worden voor Omeka Classic of de nieuwste versie Omeka S die meer mogelijkheden biedt voor complexere websites. In ons standaardaanbod wordt een standaardontwerp voorzien van je eigen logo en kleurenschema waarna je meteen aan de slag kan.

- Je kan dit standaardaanbod raadplegen via: **heron-net.be**.
- Wil je toch verder gaan? Geen probleem, met onze oplossingen op maat stemmen we het ontwerp volledig af op jou wensen en noden.

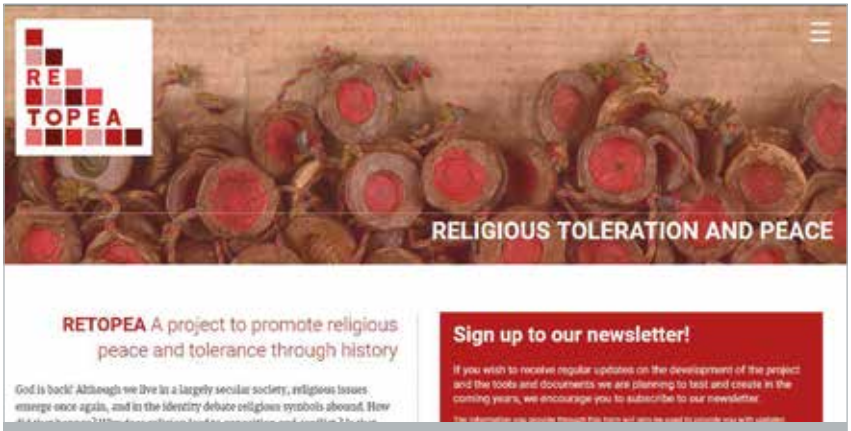

Retopea project - retopea.eu

KADOC Erfgoed Online - heron-net.be/kadoc

Aangename kennismaking

"Ik ben iemand die mijn horizonten steeds wil verbreden"

Rebecca Van Caeneghem

Applicatiebeheerder voor Lias

Kan je jezelf in een paar zinnen voorstellen?

M'n interessegebied is zeer groot. Dat uit zich onder meer in m'n studiekeuze. Tijdens het middelbaar koos ik voor Moderne talen – wetenschappen. Daarna haalde ik een master japanologie én een professionele bachelor dierenzorg. Onlangs schreef ik me in voor een VDAB-cursus programmeren. Die bachelor dierenzorg heeft te maken met m'n grote liefde voor dieren. Ik beleef veel plezier aan Aya. Dat is m'n kat die ik naar de zus van een Japanse krijgsheer genoemd heb.

Je voornaamste reden om voor LIBIS te kiezen?

Ik heb altijd al in een academische omgeving willen werken. Dat is toch de plek waar je wil zijn om kennis te verzamelen en nieuwe inzichten op te doen. Ik ben iemand die wil begrijpen hoe dingen in elkaar zitten en m'n horizon altijd maar wil verbreden. In de waarden waarvoor LIBIS staat, kan ik me helemaal vinden. Ik heb het dan over met elkaar in dialoog gaan en samen naar geïntegreerde oplossingen zoeken.

Je grootste geluk?

Voor mij zit geluk in de eenvoudige dingen. Een gelukkig moment was toen ik een paar jaar geleden bij m'n oom was om op z'n kat te passen. Het was zomer. De deur stond open en er waaide een frisse bries binnen. Ik lag op de zetel met z'n kat op m'n buik. Ik voelde de wind zachtjes binnenwaaien. Zalig was dat. Wat het nog zaliger maakte, was dat ik me toen in een stresserende periode bevond. Ik was m'n masterproef aan het schrijven. Maar precies het contrast met de rust die van dat moment uitging, maakte het zo bijzonder.

Mocht je het voor het zeggen hebben, wat zou je dan meteen in deze wereld veranderen?

Ik zou de natuur en onze aarde beschermen tegen de bedreigingen waarmee ze te kampen hebben. Het moet toch mogelijk zijn om onze moderne manier van leven te verzoenen met een levenswijze die respect heeft voor de natuur. Wij, mensen, vergeten al te snel dat wij ook deel uitmaken van de natuur. Klimaatvriendelijke oplossingen die de natuur en de mens op de voorgrond plaatsen, het zou ongetwijfeld mijn prioriteit zijn.

Wie inspireert je?

De documentaires van David Attenborough kunnen me erg boeien. De passie waarmee hij ons naar de natuur laat kijken, vind ik knap. En zeggen dat hij als man van 93 nog plannen heeft om nieuwe documentaires te maken. Een andere persoon die me aanspreekt, is John Ronald Reuel Tolkien. Hij is de schrijver van *Lord of the Rings*. Ongelofelijk vind ik het hoe hij erin slaagt om ons in zijn fantasierijke wereld mee te nemen.

Je levensmotto?

Een vriendelijk woord of gebaar kost niets. Ik ben ervan overtuigd dat we onze wereld een stuk aangenamer kunnen maken door wat vriendelijker met elkaar om te gaan. Een klein gebaar, een eenvoudige goededag, een welgemeende glimlach; ze kunnen je dag goedmaken.

De rol van de applicatiebeheerder in enkele woorden samengevat

Een applicatiebeheerder bij LIBIS is medeverantwoordelijk voor het dagelijks beheer van de toepassingen. Dit betekent onder meer zorgen voor de configuraties, datamanipulaties (zoals ingest) opvolgen, de helpdesk ondersteunen, gebruikers begeleiden, upgrades en updates opvolgen … Kortom, een applicatiebeheerder is een (technisch) allrounder.

Op bezoek in het Archief van het Vlaams Parlement

Het glazen huis. Zo wordt het Vlaams Parlement wel eens genoemd. In de kelders van dit huis bevindt zich een buitengewoon archief. Samen met Hilde Van Ongevalle, Renée Cambré en Niels Plas nemen we een duik in dit archief. En stellen vast dat het archiveren van ons parlementair verleden een belangrijke pijler vormt voor een gezonde democratie.

Het geheugen van het Vlaams Parlement

Het Archief van het Vlaams Parlement gaat terug tot 7 december 1971. Dat was de dag dat de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap boven de doopvont gehouden werd. Andere belangrijke ijkpunten in de ontstaansgeschiedenis van dit archief zijn 1980, het jaar waarin de Vlaamse Raad het daglicht zag en 1995, het jaar waarin de eerste rechtstreekse verkiezing voor het Vlaams Parlement plaatsvond. “In ons multimediaal archief vind je zowel geschreven stukken, foto’s als audio- en videoverslagen die de werking van het Vlaams Parlement vereeuwigen. Documenten in verband met de goedkeuring van decreten, de controle van de Vlaamse regering en de goedkeuring van de Vlaamse begroting vormen een essentieel onderdeel van ons archief. Al onze parlementaire documenten en verslagen zijn trouwens ook raadpleegbaar via onze website”, zegt Hilde Van Ongevalle. Of het archief ook bijzondere objecten bevat? “In ons archief vind je eveneens relatiegeschenken die het Vlaams Parlement ontving. Als ook een aantal kunstwerken en – niet te vergeten – het beruchte koffertje van de voorlopige Vlaamse Gewestraad in de jaren 70. Dat was een raad die in Mechelen, maar ook in Brussel, Antwerpen of Gent vergaderde. Wanneer die raad samenkwam, reisde dat koffertje dat allerlei vergaderdocumenten bevatte, altijd mee.”

In ons multimediaal archief vind je zowel geschreven stukken, foto’s als audio- en videoverslagen die de werking van het Vlaams Parlement vereeuwigen.

Veel meer dan een verzameling papier

Renée Cambré voegt eraan toe dat het verkiezingsarchief relatief vaak geraadpleegd wordt. “De verkiezingsdocumenten bevatten onder meer de PV’s van de optelling van de stemmen die de hoofdbureaus van de kieskringen ons toesturen. Die bewijsstukken zijn nodig om de geldigheid van de verkiezingen vast te stellen. Ook documenten in verband met de controle van de verkiezingsuitgaven worden hier bewaard.” Regelmatig krijgen de archivarissen de vraag van parlementaire medewerkers om hun bepaalde videofragmenten te bezorgen.
Zeker in tijden waarin mensen zich via social media informeren, is het voor politici bijzonder handig om een bepaalde sequentie uit een parlementaire zitting of commissie de wereld in te sturen. “In het fotoarchief kan je foto’s van alle volksvertegenwoordigers vinden. Maar ook foto’s van onder meer

Niels Plas (archivaris), Hilde Van Ongevalle (Coördinator Parlementair Informatiecentrum & Archief) en Renée Cambré (archivaris).

protocollaire bezoeken en evenementen die het Vlaams Parlement organiseert. Een voorbeeld van zo'n event is het Festival van de Politiek dat hier in 2008 en 2013 plaatsvond." Wat in dit archief uiteraard niet mag ontbreken, zijn de administratieve documenten van de ondersteunende diensten van het Vlaams Parlement en het biografisch materiaal over alle parlementsleden.

Voor de toekomstige generaties

Welk archiefmateriaal de grootste historische waarde heeft? Niels Plas verduidelijkt dat dit, naast de documenten van de plenaire vergadering en de commissies, de archieven van de beleidsorganen zijn. Dit wil zeggen de documenten van het Managementteam, het Bureau (dagelijks bestuur) en het Uitgebreid Bureau waarin ook de fractievoorzitters zetelen. "Het zijn unieke documenten die je inzage geven in de werking van onze Vlaamse democratische instelling. Ook stukken die de kerntaken van het Vlaams Parlement documenteren, hebben een grote historische waarde. Ze documenteren onder meer hoe decreten tot stand kwamen en goedgekeurd werden. Dat heeft niet alleen een grote actuele waarde maar ook een belangrijke historische waarde voor de generaties die na ons komen." Of die documenten ook digitaal beschikbaar zijn? "Absoluut. De papieren versie van die documenten wordt ingebonden. Noem het een reservekopie. Daarenboven zijn die ingebonden boekdelen voor longitudinaal onderzoek bijzonder handig in gebruik", benadrukt Hilde Van Ongevalle.

In de schuilkelder van het voormalige Postchequegebouw is er voldoende ruimte om 2,5 kilometer archief te bewaren.

Een unieke bewaarplaats

Het archief bevindt zich op een plek die goed beveiligd is. In de schuilkelder van het voormalige Postchequegebouw is er voldoende ruimte om 2,5 kilometer archief te bewaren. Renée geeft een stukje geschiedenis van de locatie mee. “Toen het gebouw in 1937 ontworpen werd, voorzag de architect een schuilkelder. Die kelder kon maar liefst 3.000 personen herbergen. Vandaag is die ruimte helemaal omgebouwd tot een professionele archiefruimte. Zo werden alle vloeren en wanden behandeld om stofvorming tegen te gaan.” De voorbije decennia nam ook voor dit archief de vraag naar digitale capaciteit enorm toe. Het sterk groeiende elektronische archief dat per jaar met 1 terrabyte toeneemt, wordt in een digitaal depot opgeslagen. “Vandaag gebeurt het beheer van dit depot in the cloud. We doen dit in samenwerking met externe partners zoals het VIAA (het Vlaams Instituut voor Archivering) en LIBIS. Het zal je allicht niet verwonderen dat in deze digitale tijden het digitaliseren en archiveren van onze beeld- en geluidsfragmenten en het toegankelijk maken van dit materiaal steeds belangrijker worden. De vraag naar die fragmenten is groot. Gelukkig zijn er de open data van de parlementaire verslaggeving. Die open data hergebruiken we als metadata om de videobeelden te ontsluiten en met de buitenwereld te delen”, besluit Niels Plas.

Open deuren

Het team van Hilde Van Ongevalle bestaat uit achttien medewerkers. Sommige van hen zijn verantwoordelijk voor het Informatiecentrum, zeg maar de bibliotheek van het Vlaams Parlement. Anderen voor het archief en de biografische dienstverlening.
“We hebben ook de opdracht om de biografische gegevens van onze Vlaamse politici te verzamelen en te ontsluiten. Wil je bijvoorbeeld weten hoeveel mandaten een politicus opneemt of hoeveel interpellaties hij in het Vlaams Parlement deed, dan kan je die informatie terugvinden op de website van het Vlaams Parlement. Voor meer informatie kan je ook rechtstreeks contact opnemen met het Archief.”
Informatie toegankelijk maken is duidelijk een prio-

We hebben de opdracht om de biografische gegevens van onze Vlaamse politici te verzamelen en te ontsluiten.

riteit van dit team. “Wij zijn een instelling waarvan de deuren openstaan. Trouwens iedereen is welkom in het Bezoekerscentrum van het Vlaams Parlement. In dat centrum loopt er er een permanente leer- en beleeftentoonstelling. Een expo die je een goede kijk geeft op de werking en de geschiedenis van het parlement. In diezelfde ruimte bevindt zich ook een eetcafé dat voor iedereen toegankelijk is.”

Digitale skills

Of de taak van de archivaris met de jaren erg veranderd is? Hilde Van Ongevalle vat de evolutie als volgt samen: “In essentie is de job niet veranderd. Wel ligt het accent vandaag vooral op digitale skills en het ondersteunen van goede praktijken van digitaal informatiebeheer. De realiteit is dat we vooral digitaal archief verwerven. Ook het aantal virtuele bezoekers van ons archief neemt gestaag toe. Dat vraagt een andere benadering.” Niels Plas voegt eraan toe: “In onze job is een degelijke kennis van de softwareprogramma’s waarmee we werken, cruciaal. Ik denk dan aan Teneo, het digitale depot dat LIBIS aanbiedt en waarin wij onze digitale bestanden preserveren. En aan scopeBusiness, een softwaretool waarmee we onze digitale bestanden kunnen beschrijven en ontsluiten.” Renée bevestigt dat in hun vakgebied digitale vaardigheden een must zijn geworden. “Wij staan voor de uitdaging dat onze bestanden binnen 100 jaar nog steeds leesbaar en interpreteerbaar moeten zijn. Daarom is het onder meer belangrijk dat de software waarmee we werken over een flexibele exitstrategie beschikt. Mochten we op een bepaalde dag onze data naar een ander systeem willen migreren, dan moet dat op een soepele en duurzame manier kunnen plaatsvinden.”

Een geslaagde migratie

Over migraties gesproken, het Archief van het Vlaams Parlement heeft net een succesvolle migratie achter de rug. Eind 2018 maakten ze de overgang van open source Alfresco naar Teneo en scopeBusiness. Dat deden ze onder de begeleiding van LIBIS. “Tijdens de openbare aanbesteding was duidelijk geworden dat LIBIS op het vlak van prijs-kwaliteitverhouding het best scoorde. Ook hun voorstel op het vlak van duurzame preservatie was een sterk punt”, zegt Hilde Van Ongevalle.

Het aantal virtuele bezoekers van ons archief neemt gestadig toe. Dat vraag een andere benadering.

En hoe loopt de samenwerking met jullie partner? “Toen we acht jaar geleden een eigen digitaal archiefdepot met Alfresco uitbouwden, hebben we pionierswerk geleverd. En het moet gezegd: dat gevoel is er nog steeds. Het migreren van al die data naar de cloud was geen evidentie. Maar toegegeven, het LIBIS-team heeft ons op een professionele manier daarbij geholpen. Ik heb het dan vooral over hun expertise en grote bereidheid om tot werkbare oplossingen te komen.” Renée haalt aan dat de metadatamapping tussen het oude en het nieuwe systeem niet altijd even vlot verliep. “Niettegenstaande de metadatamodellen van beide systemen volgens algemeen aanvaarde standaarden opgemaakt waren, was het toch niet evident om tot gemeenschappelijke metadataschema’s te komen. Maar dat heeft ons niet belet om – samen met LIBIS – tot een geslaagde migratie te komen.”

De toekomst is toegankelijk

Met de komst van LIBIS kwam ook Limo, een software die het mogelijk maakt om met één geïntegreerd systeem zowel de archieven, de videodocumenten als de andere informatiebronnen opvraagbaar te maken. “Het potentieel van Limo willen we in de toekomst verder benutten. Zo willen we met Limo rechtstreekse toegang tot onze archieven en audiovisuele objecten mogelijk maken. Limo als centrale toegangspoort tot al onze informatie, is onze inzet. Dat sluit aan bij onze ambities voor de toekomst. Hoe meer we ons archief kenbaar kunnen maken bij het grote publiek, hoe beter. Dat was trouwens van meet af aan de missie van dit huis. Transparantie is een kernwaarde van het Vlaams Parlement. Met een open en transparant archief kunnen we die waarde in de praktijk omzetten. De burger in de straat heeft recht om te weten hoe de besluitvorming in Vlaanderen tot stand komt. De toegankelijkheid van onze archieven draagt ontegensprekelijk bij aan het democratische gehalte van onze samenleving. De technologie levert ons middelen om die toegankelijkheid te optimaliseren. We zijn dan ook van plan die ten volle te benutten”, besluit Hilde Van Ongevalle.

Het Vlaams Parlement beschikt over een Parlementair Informatiecentrum. Hier vind je informatie over de bevoegdheden van het Vlaams Parlement en het Vlaamse maatschappelijke leven in ruime zin.
vlaamsparlement.be

CREATIEF MET COLLECTIES

Collection Discovery in Limo

Een platform om collecties in de kijker te zetten

Sinds mei van dit jaar zijn de gedigitaliseerde erfgoedcollecties van KU Leuven bibliotheken op een nieuwe, intuïtieve manier te raadplegen. Met Collection Discovery kunnen specifieke collecties in de kijker gezet worden. Collecties kunnen op een hiërarchische manier georganiseerd worden waarbij erfgoedstukken onderdeel kunnen zijn van meerdere (sub)collecties.

Vanop de Limo startpagina kan de 'lobby' geopend worden voor een overzicht van alle collecties en kan in de boomstructuur genavigeerd worden. Elke collectie heeft zijn eigen pagina en kan voorzien worden van een afbeelding en wat tekst, zodat de gebruiker in een oogopslag een indruk krijgt van de collectie. Gemakkelijk navigeren kan ook door de 'breadcrumbs' die zich op elke pagina bevinden.

Natuurlijk zijn er unieke url's per collectie, zodat er rechtstreeks vanop webpagina's naar een collectie kan gekoppeld worden. Collecties zijn eveneens opgenomen in de zoekindexen van Limo, zodat ze ook tevoorschijn komen als zoekresultaat. Meer nog, er kan in elke collectie afzonderlijk gezocht worden.

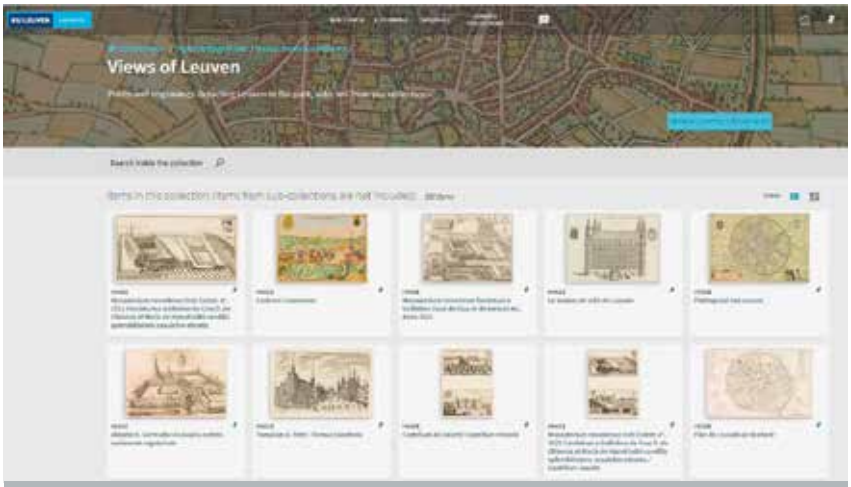

Voorbeeld van een collectiepagina

Voorbeeld van zoeken in een collectie (Limo van KU Leuven)

Zoeken naar collecties (Limo van KU Leuven)

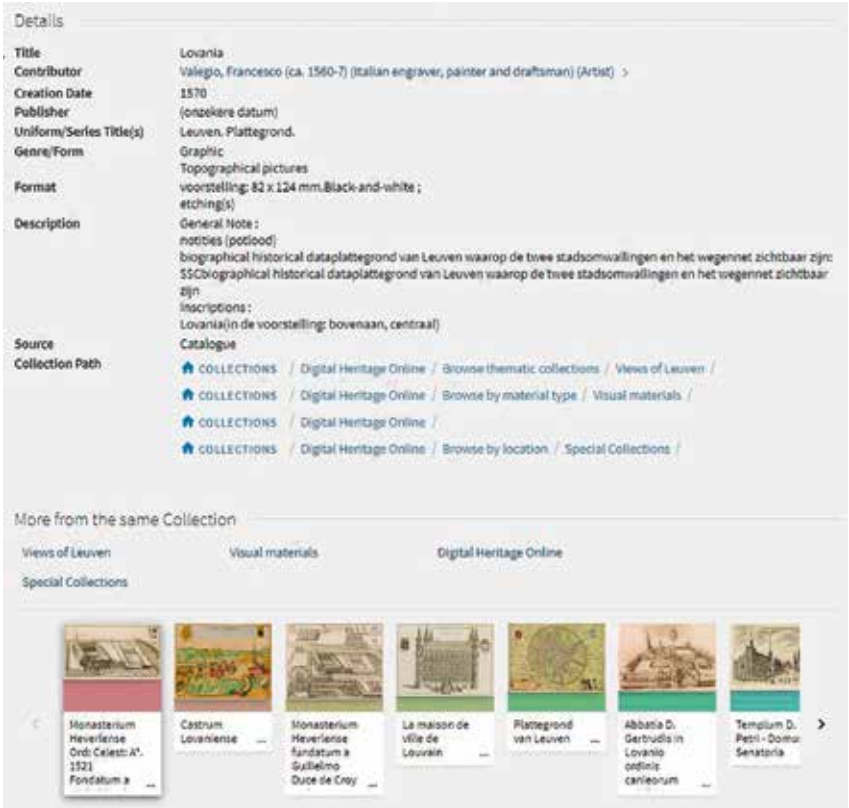

Voorbeeld van de details van een record met breadcrumbs (Limo van KU Leuven)

En tenslotte, in de details van een record worden thumbnails van andere collectie-items getoond. Daardoor wordt de gebruiker getriggerd om verder te exploreren.

Momenteel werden er voor KU Leuven Bibliotheken ongeveer 85.000 publiek beschikbare gedigitaliseerde erfgoedstukken opgenomen. De nieuwe functie geeft ze een betere visibiliteit voor een grotere groep geïnteresseerden. Neem een kijkje op limo.libis.be/primo-explore/collectionDiscovery?vid=KULeuven
De collecties worden constant uitgebreid en in een volgende fase zullen ook andere types collecties worden toegevoegd. In de nabije toekomst zullen ook andere partners Collection Discovery gebruiken.

Collecties beheren

Het beheer van de collecties gebeurt in Alma, door individuele items toe te voegen aan collecties of door in batch grotere gehelen te selecteren en toe te wijzen aan collecties. Meer informatie is te vinden op libis.helpdocs.com/dossiers/collections.

MEER INFO OVER COLLECTION DISCOVERY:
libis.be/limo_collectiondiscovery

Geef ons een seintje via
helpdesk@libisnet.be
en we zetten de applicatie voor jouw instelling.

Els Martens

COÖRDINATOR KU LEUVEN BIBLIOTHEKEN ECONOMIE & BEDRIJFSWETENSCHAPPEN, LEUVEN

M'n functie

De taak van een coördinator? Dat is erop toezien dat de balie tijdens de week bemand is, zodat de studenten met hun vragen meteen bij ons terechtkunnen. Maar dat is evenzeer luisteren naar de suggesties van de studenten en onderzoekers, zodat onze bibliotheek zo goed mogelijk inspeelt op hun noden. Dat er in onze sector enorm veel verandert, is een understatement. Dat schrikt me niet af. Integendeel, het maakt onze job net boeiend.

M'n professionele activiteit

Ondertussen ben ik 34 jaar actief in de bibliotheekwereld. Het is een omgeving die me bevallt. Ik hou vooral van de (internationale) contacten met mensen. Elke dag is anders. Want je weet nooit welke vragen vandaag je pad zullen kruisen. Telkens je die vragen op een professionele manier kan invullen, geeft dat een goed gevoel. Mensen verder helpen – of het nu over het localiseren van bepaalde informatie of printinstellingen van een powerpoint gaat – ik doe dat gewoon graag

M'n lievelingsboek

Een boek dat ik jaren geleden gelezen heb en me nog steeds inspireert, is 'De Alchemist' van Paulo Coelho. Het is het verhaal over een herdersjongen die z'n lotsbestemming zoekt en die ook vindt door z'n hart te volgen. Is zijn levensverhaal geen wijze levensles? Hoe belangrijk het ook is om naar advies van anderen te luisteren, uiteindelijk gaat het erom naar je innerlijke stem te luisteren en de weg te volgen waarvan jij denkt dat dit de juiste weg voor jou is.

M'n lievelingsfilm

'Chocolat' is het verhaal van een vrouw die met haar dochter in een klein Frans dorpje een chocolaterie opent. Hun komst wordt door de strenge burgemeester als een bedreiging van de sociale orde gezien. Hij probeert de inwoners dan ook te overtuigen afstand te nemen van die twee nieuwe inwoners. Het mooie aan het verhaal is dat de twee vrouwen voet bij stuk houden en er uiteindelijk in slagen om zowel het hart van de burgemeester als dat van de inwoners voor zich te winnen. De essentie van de film? Dring jouw ideeën niet op maar sta open voor vernieuwing. Je zal merken dat jong en oud in harmonie kunnen samenwerken.

M'n medium bij uitstek

's Ochtends vertoef ik graag in het gezelschap van Radio 1. Een programma waarnaar ik elke ochtend luister, is De Ochtend. Ik vind het fijn om bij de start van de dag een persoverzicht te krijgen en meteen met de actualiteit mee te zijn. Een radiozender waar ik regelmatig op afstem voor de goede muziek, is Radio 21. Tijdens de dag blijf ik op de hoogte van het nieuws via Breaking News berichten en online kranten. Het leesplezier van de papieren krant reserveer ik voor het weekend.

M'n stoutste droom

Het klinkt misschien als een cliché, maar ik heb niet echt een droom. Ik ben gezond en gelukkig. Wat wil je meer in dit leven? Of toch, misschien heb ik toch een droom. Ken je Transplantoux vzw? Dat is een vereniging die getransplanteerden samenbrengt om allerlei activiteiten in groepsverband te doen. Ik kwam recent met hen in contact. Zou het niet prachtig zijn als het 3D-printen van organen realiteit zou worden? Het is alvast een droom waarin ik durf geloven.

LIBISzine is
een uitgave van:

LIBIS
INTO INFO

www.libis.be